

## РОЗДІЛ V. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.85

### СЛУЖБОВІ ЗЛОВЖИВАННЯ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Клочко А.М., к.ю.н., доцент

*Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, Україна  
october@list.ru*

У статті розглянуто певні особливості вчинення злочинів службовими особами банків. Наведено окремі найбільш розповсюджені способи таких зловживань. З огляду на економічну ситуацію в країні надано рекомендації щодо запобігання правоохоронними органами та службами безпеки банків вчиненню службових злочинів у банківській сфері.

*Ключові слова: службові злочини, банківська діяльність, запобігання.*

### СЛУЖЕБНЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Клочко А.Н.

*Сумский государственный университет, ул. Римского-Корсакова, 2, г. Сумы, Украина  
october@list.ru*

В статье рассмотрены некоторые особенности совершения преступлений служебными лицами банков. Представлены отдельные наиболее распространенные способы таких злоупотреблений. С учетом экономической ситуации в стране приведены рекомендации относительно предупреждения правоохрнительными органами и службами безопасности банков совершения служебных преступлений в банковской сфере.

*Ключевые слова: служебные преступления, банковская деятельность, предупреждение.*

### CRIMES IN THE SPHERE OF SERVICE ACTIVITY IN THE BANKS

Klochko A.M.

*Sumy state university, str. Rymskogo-Korsakova, 2, Sumy, Ukraine  
october@list.ru*

This article discusses some features of committing crimes by the officials of the banks. It is noted that the committing of such crimes is the problem promoting the destabilization of the banking system. The underlying mechanisms and the high latency of these crimes, being made mostly by organized criminal groups, entail negative consequences for the economy of each individual country and in general all over the world. In this regard, countering of this crime is one of the priorities in the fight against organized crime on a global level. Some aspects of terminology present in the concept of crimes in the sphere of service activity are reviewed in this article. Because of the economic situation in the country, the recommendations of prevention of such crimes by the law enforcement agencies and security services of banks are presented. Legal characteristic of the crimes committed by officials taking into account the specific nature of banking system organization is provided. Some of the most common ways of such violations are considered. The current legislative and regulatory framework relating to the prevention of the named above crimes is studied. The criminal-legal characteristics of crime mentioned above is provided. The causes promoting such violations are analyzed. Methods ensuring the effective prevention of the "economic" crimes and stable operation of the banking system are presented. The conclusions about the need for further improvement of the legal and regulatory framework on this issue were made. It is considered that the reliability of the banking system is the result of the efficient organization of the activities and properly formed and qualified personnel. Obviously, the security of banks in this process should play a significant role, because their experts participate in the selection of the personnel and management, information security, protection of the values and objects of the banks.

*Key words: crimes in the sphere of service, banking activity, prevention.*

Банки є стратегічною складовою економічної системи. Вони відіграють важливу роль у налагодженні та успішному розвитку ринкового механізму. Процеси, що відбуваються в цій сфері, мають безпосередній вплив на всі без винятку сторони життєдіяльності соціуму, визначаючи стабільність функціонування суспільства. Проникнення фінансових відносин у більшість сфер життя обумовлюється поглибленням суспільного розподілу праці, науково-технічним прогресом і

масштабами національного та світового виробництва. На тлі глобалізації банківська система постійно знаходиться під впливом різних загроз, у тому числі й кримінальних.

Особлива небезпека злочинів у сфері банківської діяльності полягає в тому, що ці кримінальні правопорушення сприяють поширенню організованої злочинності, стають причиною зростання тіньової економіки та суттєвою перепоною становлення України як рівноправної європейської держави. Через це з'ясування сутності й змісту злочинності в банківській сфері, її ознак, характеристик і проявів має важливе теоретичне та практичне значення з метою розробки дієвих механізмів протидії.

Дослідженню деяких аспектів, пов'язаних із гарантуванням безпеки банківської системи від злочинних посягань, приділяли увагу провідні вітчизняні й іноземні науковці, зокрема О.М. Джужа, С.Є. Каіржанова, О.Г. Кальман, О.Є. Користін, В.Д. Ларичев, С.І. Ніколаюк, С.С. Чернявський та інші. У теорії кримінального права питанням відповідальності за посадові злочини також приділялася значна увага. Вони були предметом спеціальних досліджень таких науковців, як П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, А.В. Галахова, О.О. Дудоров, Б.В. Здравомислов, В.Ф. Кириченко, М.Й. Коржанський, Ю.І. Ляпунов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк та інші. Однак питанню висвітлення механізмів зловживань службовими особами в банківській сфері достатньо уваги не приділялося. Це питання є актуальним, оскільки воно пов'язане з внутрішніми правопорушеннями з боку співробітників банківських установ, які теоретично повинні пропонувати й надавати якісні послуги громадянам із метою забезпечення безпеки їх грошових вкладів.

Метою статті є визначення особливостей вчинення злочинів у банківській сфері службовими особами цих установ та надання пропозицій щодо їх запобігання правоохоронними структурами й службами безпеки банків.

Згідно з даними офіційної статистики питома вага злочинів у сфері службової діяльності в загальній структурі злочинності в 2009 р. становила 4,06%, у 2010 р. – 3,58%, у 2011 р. – 3,09%, у 2012 р. – 2,17%, у 2013 р. – 2,9%. У середньому питома вага злочинів у сфері службової діяльності становить 3,7% [1]. Однак, на наше переконання, кримінально-правова статистика не відображає реальні показники цих правопорушень через високий рівень їх латентності та недостатню ефективність діяльності правоохоронних органів щодо їх розкриття.

У радянській період вчинення службових злочинів пояснювалося дефектами в психології окремих індивідів. Це означає, що існування службової злочинності обумовлювалося лише суб'єктивними факторами. Об'єктивні фактори, пов'язані з економічними перетвореннями в суспільстві та місцем службових осіб у системі суспільних відносин, розглядалися як умови вчинення таких злочинів, що є не зовсім правильним.

До основних причин, які сприяють зростанню злочинів, вчинюваних службовими особами у сфері банківської діяльності, слід віднести, на нашу думку, такі: 1) неналежну перевірку уповноваженими особами потенційних працівників банку; 2) поглиблення діяльності організованих злочинних угруповань у змові з посадовими особами в банківській сфері; 3) прогалини чинного законодавства щодо регламентації повноважень службових і посадових осіб стосовно виконання їх функціональних обов'язків в окремо визначеній сфері; 4) особисті мотиви співробітників банків, зумовлені можливістю отримати значні грошові кошти за щоденного доступу до них; 5) наявність достатнього часу для приховування й знищення слідів злочину; 6) високу латентність таких злочинів; 7) недостатню професійність працівників правоохоронних органів із виявлення й розкриття таких правопорушень; 8) зловживання посадових осіб банків, які передбачають можливості для отримання неправомірної вигоди, корупційні діяння з їхнього боку тощо.

Корупційні дії службових осіб у банківському секторі проявляються переважно в такому вигляді: 1) надання клієнтам банківських гарантій за відсутності достатньо підкріплених зобов'язань; 2) надання особам кредитів із метою їх подальшого привласнення; 3) сприяння в створенні фіктивних підприємницьких структур із метою подальшої легалізації грошових коштів; 4) протидії розслідуванню кримінального правопорушення, що полягає в ненаданні або приховуванні інформації, яка запитується; 5) різного сприяння злочинцям, з якими знаходяться в змові; 6) укладення угод, які можуть нанести збиток державі, тощо.

Чинне кримінальне законодавство України містить значну групу норм, що визначають відповідальність за вчинення злочинів у сфері економічної діяльності. Їх об'єднано в окремих

розділах Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме в розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності», у розділі VI «Злочини проти власності». Особливе занепокоєння у сфері банківської діяльності, на наше переконання, викликає вчинення злочинів, передбачених ст.191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем».

Під час вчинення вказаного злочину винний використовує надані йому повноваження щодо майна, яке викрадається. Наявність таких повноважень відображається в складеному певним чином правовому акті або спеціальному дорученні підприємства, установи, організації (наприклад, призначення на посаду, покладення матеріальної відповідальності тощо). Тобто з огляду на посадові обов'язки, договірні відносини або спеціальне доручення майно знаходиться в правомірному володінні винного. При цьому недобросовісний банківський службовець, знаючи механізми банківських розрахунків, може піддатися спокусі незаконного збагачення шляхом проведення незаконних маніпуляцій із ними. Багато випадків вчинення подібних злочинів пов'язані з обиранням рахунків клієнтів, за якими давно не відбувалися операції, або з діями щодо рахунків померлих осіб.

Наприклад, відділом захисту конституційних прав і свобод громадян та інтересів держави прокуратури Волинської області проведено перевірку дотримання вимог законодавства про банківську діяльність у ПАТ «Західкомбанк». Встановлено, що службові особи банку за клопотанням чотирьох позичальників кредитних коштів банку в загальному розмірі 103,5 млн. грн. незаконно прийняли рішення про зміну виду застави на забезпечення повернення цих коштів із депозитних вкладів на неіснуючі товари в обороті. У подальшому службові особи банку, зловживаючи службовим становищем, за наявності заборгованості зі сплати відсотків у цих позичальників ухвалили рішення про відтермінування сплати ними відсотків та про розірвання договорів застави. Унаслідок цього службовці ПАТ «Західкомбанк» вчинили розтрату коштів банку, видавши суб'єктам підприємницької діяльності кредитні кошти на суму 103,5 млн. грн. Окрім того, через незаконні дії працівників банк не отримав 7,4 млн. грн. відсотків за цими кредитними договорами. Відомості про розтрату майна службовими особами банку шляхом зловживання ними службовим становищем внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань [2].

У період розвитку ринкових економічних відносин та у зв'язку з використанням технічних досягнень виникають нові способи вчинення таких кримінальних правопорушень. Ця проблема пов'язана зі зростанням кількості виконуваних інформаційних операцій та з неврегульованістю цих процесів на законодавчому рівні.

Очевидно, що в банківській сфері можуть вчинятися передбачені КК України злочини, зокрема злочини у сфері службової діяльності, наприклад: зловживання владою або службовим становищем (ст.364 КК України), службове підроблення (ст.366 КК України), службова недбалість (ст.367 КК України), злочини, пов'язані з можливістю отримання неправомірної вигоди (ст.ст.368, 369, 370 КК України).

З викладеного зрозуміло, що до злочинів у банківській сфері належать різні за родовим об'єктом кримінально карані діяння. Їх можна умовно поділити на три основні групи: 1) злочини, вчинені організованими групами, до складу яких входять як сторонні особи, так і працівники банку; 2) злочини, пов'язані з посяганням на майно та грошові кошти банку чи його клієнтів; 3) злочини, що вчиняються службовими особами банку, у тому числі керівниками [3].

Аналіз кримінальних справ, які знаходяться в провадженні слідчих органів та направлені до суду, засвідчує, що близько 76% злочинів вчиняється керівниками приватних структур та фізичними особами, які, маючи на меті заволодіння грошовими коштами банківських установ, надають недостовірну інформацію в офіційних документах до банків під час отримання кредитів, реалізують заставне майно та здійснюють отримання кредитів на підставних осіб.

Інша частина кримінальних справ складається зі службових злочинів, які вчиняються безпосередньо службовими особами самих банківських установ та полягають здебільшого в привласненні грошей, оформлених на підставних осіб.

Так, на Миколаївщині за матеріалами працівників Державної служби боротьби з економічною злочинністю порушено кримінальні справи за ознаками складу злочинів, передбачених ч.2 ст.366 та ч.2 ст.364 КК України, щодо колишніх посадових осіб та діючого начальника районного відділення комерційного банку, які впродовж 2005–2007 рр., зловживаючи посадовим становищем шляхом

підробки банківських документів, оформили споживчі кредити на мешканців Миколаївської області за фіктивними документами та привласнили незаконно отримані кошти на суму 396,9 тис. грн. [2].

Таким чином, викриті у сфері банківської діяльності злочини свідчать про наявність трьох суб'єктів злочину: службових осіб банківських установ, службових осіб юридичних осіб, фізичних осіб [4]. Маємо на меті приділити посилену увагу службовим особам банківських установ як суб'єктам вчинення злочинів у сфері банківської діяльності.

Для з'ясування змісту поняття «службова особа» необхідно виходити з положень, що містяться в примітці до ст.364 КК України: службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади або місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління зі спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [5, с. 143]. Тому суб'єкт злочину, передбаченого ст. 364 КК України, є спеціальним.

Варто відзначити, що актуальним питанням залишається з'ясування змісту термінів «службова особа» й «посадова особа», а також визначення їх співвідношення. Так, у ст.ст.40 і 56 Конституції України 1996 р. [6] поряд із терміном «посадова особа» закріплювався також термін «службова особа». А в КК України 2001 р. законодавцем під час визначення поняття «службова особа» насамперед було використано визначення посадової особи, надане в попередній редакції КК України.

Згідно зі ст.2 Закону України «Про державну службу» посада – це визначена структурою та штатним розписом первинна структурна одиниця певної організації, на яку покладено встановлене законом і корпоративними актами коло повноважень. Посадовими особами вважаються керівники й заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих і консультативно-дорадчих функцій [7]. Особа, яка здійснює ці функції (постійно або тимчасово), вважається посадовою особою. Необхідно звернути увагу, що поняття посадової особи є невід'ємним від поняття «посада». Тобто перебування на певній посаді надає особі певні повноваження. Від посади залежать обсяг, форми, методи участі державного службовця в практичному здійсненні компетенції того державного органу, у якому він працює. Якщо особа не обіймає посаду, то вона не може вважатися посадовою особою. Отже, посада поза певною організацією не існує. Таким чином, поняття посадової особи існує лише у взаємозв'язку з організацією, а службовці займають відповідні посади. Тому можна зробити висновок, що поняття «посадова особа» та «службова особа» є синонімічними [8].

Повертаючись до кримінально-правової характеристики службових злочинів у сфері банківської діяльності, зазначимо, що злочин, передбачений ст.364 КК України, посягає на декілька об'єктів. Його основним безпосереднім об'єктом є встановлений законодавством і посадовими інструкціями порядок здійснення службовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності своїх повноважень. Додатковим безпосереднім об'єктом виступають будь-які соціальні цінності, зазначені в диспозиції ч.1 ст.364 КК України: охоронювані законом права, свободи, інтереси юридичних осіб, конституційні права, свободи, будь-які правоохоронювані (законні) інтереси особи. Для констатації складу цього злочину обов'язковим є заподіяння істотної шкоди одному чи декільком додатковим об'єктам [9, с. 845]. Тому що стосується таких зловживань у сфері банківської діяльності, то додатковим безпосереднім об'єктом злочину виступають правоохоронювані права й законні інтереси клієнтів банків.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.364 КК України, виявляється в діянні, яке має такі риси: 1) вчиняється з використанням влади або службового становища; 2) здійснюється в межах повноважень, наданих особі за посадою чи у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків; 3) суперечить інтересам служби; 4) заподіює істотну шкоду або тягне тяжкі наслідки; 5) знаходиться в причинному зв'язку із зазначеними наслідками.

Найчастіше службові особи банків використовують такі способи вчинення злочинів: 1) вдаються до отримання неправомірної вигоди, переважно за сприяння в наданні кредитів; 2) вчиняють

розкрадання грошових коштів вкладників із їх депозитних рахунків (фальсифікують банківські документи щодо переказу грошей на розрахункові рахунки інших осіб, причому останні перебувають у змові зі службовими особами банків); 3) здійснюють розкрадання грошових коштів банківських установ (оформлюють фіктивні кредитні угоди на підставі завірених копій документів, що посвідчують осіб вкладників, які мають або раніше мали банківські депозити, або на втрачені паспорти громадян); 4) схиляють клієнтів банку до проведення електронних розрахунків та відкриття нових пластикових карток із метою вчинення зловживань.

Із суб'єктивної сторони злочин, передбачений ст.364 КК України, характеризується виною у формі умислу. Корисливий мотив у цьому разі можна визначити як прагнення службової особи шляхом зловживання владою або службовим становищем отримати неправомірну вигоду. Слід зазначити, що 21 лютого 2014 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст.19 Конвенції ООН проти корупції» за № 746-VII (далі – Закон) [10]. Законом було внесено зміни до диспозиції ч.1 ст.364 КК України, зокрема, у частині зміни мотиву вчинення злочину. Чинна редакція норми передбачає скасування таких оціночних категорій, як «корисливий мотив» та «інші особисті інтереси». Натомість запроваджується чітке визначення корисливого мотиву: отримання неправомірної вигоди. Вважаємо, що це питання є дискусійним і потребує проведення окремого аналізу. Вочевидь, практика згодом доведе ефективність такого визначення або, навпаки, його недоречність.

На наше переконання, дієвими заходами для запобігання вчиненню зазначених злочинів можуть стати такі: 1) підготовка кваліфікованих кадрів в означеній галузі з відповідними моральними якостями; 2) запровадження високих вимог до кандидатів та конкурсної основи призначення на посади службовців у банківській сфері; 3) періодичне проведення атестації посадових осіб банків вищими інстанціями; 4) створення системи контролю й обліку діяльності банківських установ; 5) упровадження ефективних систем захисту банківської інформації; 6) розроблення й упровадження нормативної бази попереджувального характеру щодо можливих правопорушень; 7) організація співпраці служб безпеки банків і правоохоронних структур.

Діяльність правоохоронних органів із метою запобігання вчиненню службових злочинів у сфері банківської діяльності необхідно спрямувати в таких напрямках: 1) зміцнення оперативних позицій у банківських установах у разі отримання інформації про можливі зловживання з боку службових/посадових осіб; 2) удосконалення методичних основ виявлення й розкриття таких злочинів; 3) організації ефективної взаємодії зі службами безпеки банків, службами охорони банків та місцевими правоохоронними органами щодо вжиття своєчасних заходів із запобігання й припинення означених зловживань; 4) виявлення та запобігання корупції у сфері банківської діяльності; 5) запобігання ситуаціям, які можуть виникати внаслідок складного економічного фону в країні та провокувати недобросовісних співробітників банків на вчинення злочинів у таких умовах (наприклад, на продаж іноземної валюти за умов її дефіциту для «обраних» осіб за можливу винагороду).

З метою вирішення окресленої проблеми необхідно спрямувати роботу правоохоронних органів на запобігання злочинам у банківській сфері індивідуального й організованого характеру. Вважаємо також, що забезпечення надійності функціонування банківської системи зумовлюється ефективною організацією діяльності правильно сформованих і кваліфікованих кадрів. Очевидно, що служби безпеки банків у цьому процесі повинні відігравати не останню роль, оскільки саме їх фахівці беруть участь у підборі кадрів та управлінні ними, забезпеченні інформаційної безпеки, охороні цінностей та об'єктів банку. Безумовно, не останнє місце в процесі організації стабільної роботи банківської системи відіграє забезпечення конфіденційності й надійності проведення розрахунків і платежів. Таким чином, у сучасних умовах становлення нашої держави на шляху повноцінного приєднання до європейського співтовариства, спрямування заходів забезпечення ефективного функціонування української банківської системи повинне підкріплюватися трансформацією системи економічних відносин. У процесі трансформації необхідно брати до уваги, що ліквідація нелегітимних проявів, які виникають у сфері банківських правовідносин, повинна проводитись як на регіональному, так і на державному рівнях.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.

2. Прокуратура Волинської області. Прокуратурою Волині розпочато кримінальне провадження про розтрату службовими особами «Західкомбанку» понад 100 млн. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://vol.gp.gov.ua/ua/news.html?\\_m=publications&\\_t=rec&id=145001](http://vol.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=145001)
3. Бойко І. Щодо злочинів у банківській сфері та їх ефективного розслідування [Електронний ресурс] / І. Бойко, В.О. Кондратьєв. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46558>
4. Банки України: вкрасти і не погоріти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tema.in.ua/article/5022.html>.
5. Кримінальний кодекс України. – С. : ТОВ «ВВП НОТІС», 2014 – 172 с.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 р. № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
8. Роз'янення змісту понять «службова особа» і «посадова особа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/korupciya/roz\\_sector\\_oda\\_1\\_1.pdf](http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/korupciya/roz_sector_oda_1_1.pdf)
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2003. – 1056 с.
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 12. – Ст. 188.

#### REFERENCES

1. The official web site of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, available at : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157>.
2. “Prosecutor’s office of Volyn Oblast. Prosecutor's office of Volyn initiated criminal proceeding on embezzlement of more than 100 million UAH by officials of “Zakhidinkombank”, available at : [http://vol.gp.gov.ua/ua/news.html?\\_m=publications&\\_t=rec&id=145001](http://vol.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=145001)
3. Boyko, I. and Kondratev, V.O. “Regarding the crimes in the banking sector and their effective investigation”, available at : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46558>
4. “Banks of Ukraine : to steal and not to take the knock”, available at : <http://tema.in.ua/article/5022.html>.
5. (2014), *Kriminalniy kodeks Ukrayiny* [Criminal Code of Ukraine], Ltd «VVP NOTIS», Sumy, Ukraine.
6. “Constitution of Ukraine” : Law of Ukraine of 28.06.1996 № 254к/96-ВР, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1996, no. 30, art. 141.
7. “On State Service” : Law of Ukraine of 16.12.1993 № 3723-ХІІ, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1993, no. 52, art. 490.
8. “Clarification of the content of concepts ‘corporate officer’ and ‘official’”, available at : [http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/korupciya/roz\\_sector\\_oda\\_1\\_1.pdf](http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/korupciya/roz_sector_oda_1_1.pdf)
9. Melnik, M.I. and Khavronyuk, M.I. (2003), *Naukovo-praktichniy komentar Kriminalnogo kodeksu Ukrayiny* [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine], Atika, Kyiv, Ukraine.
10. “On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine Regarding the Implementation of the Provisions of Article 19 of the UN Convention against Corruption into the National Legislation” : Law of Ukraine of 21/02/2014 № 746-VII, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2014, no. 12, art. 188.